

It is stated that there is still a tendency to teach engineering disciplines like the higher education establishments of technical profile do, though the goal and tasks of their teaching is radically different from those that future engineers have to implement. The need of teachers' engineering training connection with general and methodical ones is emphasized in the article as future specialists should be able to transmit engineering knowledge received at the university to their future pupils. The Labor training teacher's pedagogical activity embodies the three major, closely interrelated aspects: pedagogical, psychological and technical (or engineering). Using the historical teaching material is defined as the way of engineering training optimizing and the opportunity to master it while teaching technical disciplines are suggested.

The problem of teacher's training who has not only knowledge of psychological and pedagogical sciences and the specialties but who is also deeply aware of the nature of pedagogical creativity, has qualities of the researcher, clearly realizes the peculiarities of forming technical thinking as a result of assimilation and application of engineering knowledge and skills is also characterized.

It is noted that the Labor training teacher should not only transmit his/her knowledge and skills to pupils (though for this purpose the technical literacy is also required) but also provide the material and technical base of school workshops by necessary equipment and devices. Today engineering knowledge and skills are actual because of involving pupils to social work and project activities.

Improving the future Labor training teachers engineering training at the university should be directed at implementing the general objectives of the educational sector «Technology».

Key words: *Labor training teacher, engineering training, engineering, technology, production.*

Дата надходження статті: «24» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «23» квітня 2015 р.

УДК 37.01;37.09(045)

ВІОЛЕТТА ЛАППО,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Коломия)*

Проблеми і перспективи вдосконалення процесу виховання духовних цінностей студентів в умовах ВНЗ негуманітарного профілю

Стаття присвячена проблемам виховання духовних цінностей студентів, які здобувають професію негуманітарного профілю. На підставі теоретичного, структурного аналізу визначено поняття «виховання духовних цінностей особистості студента» як ціннісне явище, що має фундаментально-філософське підґрунтя, особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність) та через різні форми, методи і засоби здійснює виховний вплив на емоції, світогляд, спосіб і якість життя, цінності, готовність до самовдосконалення як окремої особистості, так і усього суспільства. З'ясовано, що мета виховання духовних цінностей студентів полягає у підготовці фахівця, здатного етично мислити, здійснювати моральний вибір, приймати моральні рішення, готового до активної роботи над духовним самовдосконаленням. Встановлено, що завданнями виховання духовних цінностей студентів за будь-якої спеціальності та напряму професійної підготовки є: підвищення культури етичного мислення, забезпечення позитивної мотивації до самовдосконалення; включення у процес взаємодії з оточенням для формування спроможності вияву почуття глибокої сердечної прихильності, здійснення морального вчинку.

У статті обґрунтовується теза про необхідність створення спеціальних виховних програм, спрямованих на вдосконалення процесу формування духовно-ціннісної сфери особистості студента.

Ключові слова: *духовні цінності, професійна підготовка, навчальні курси гуманітарного спрямування, виховна робота ВНЗ, форми організації виховання, методи виховання, духовне самовдосконалення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Важливим аспектом проблеми виховання духовних цінностей майбутніх фахівців постає організація й управління виховним процесом у вищій школі. Це набуває особливої актуальності не лише з позиції сучасного підвищення інтересу вітчизняних дослідників до проблем управління та менеджменту загалом, але й у зв'язку з тим, що система виховного впливу на студентську молодь спричиняє безліч суперечностей.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема формування духовності у контексті завдань сучасного культурно-освітнього простору вищої школи присвячені дослідження І.Беха, О.Вишневецького, І.Зязюна, В.Кузя, Г.Шевченко. Психологічні аспекти становлення й утвердження духовної культури особистості студента відображено у працях М.Боришевського, О.Зеліченка, Н.Коваль, В.Москальця, Е.Помиткіна, Т.Титаренко, Ж.Юзвак та ін.

Особливості процесу формування духовних цінностей та орієнтацій вивчали Л.Айзерман, Л.Горюнова, Б.Ільїна, Х.Решмідт, О.Сухомлинська, Ю.Шарова, Н.Щуркова та ін. Питання духовного розвитку особистості в процесі професійної підготовки проаналізовані у науковому доробку Н.Заверико, А.Капської, І.Підласого, С.Савченка, С.Харченка.

Аналіз джерельної бази засвідчує, що у духовному становленні особистості сучасні психологи та педагоги домінуючим вважають її ставлення до іншої людини, що у свою чергу визначає її ставлення до всього суспільства. Воно знаходить свій вияв у доброзичливості, справедливості, гуманізмі, толерантності, ввічливості, відповідальності, щирості, милосерді у стосунках з однолітками, старшими людьми, рідними, близькими; у вмінні бачити особистісну цінність кожної людини; виявляти інтерес та повагу до її людської гідності. С. Рубінштейн зазначав: «Серце людини усе зіткане з її людських стосунків з іншими людьми; те, чого вона варта, цілком визначається тим, до яких людських стосунків вона прагне, які стосунки з людьми, з іншою людиною вона здатна встановлювати» [5, с.262–263].

З педагогічної точки зору духовність – це така особлива характеристика людини, що включає її духовно-моральні потреби та інтереси. У ній інтегруються емоційні та інтелектуальні можливості особистості, які лежать в основі її ціннісних орієнтацій та моральних установок, відображаються в її творчій діяльності та ставленні до інших людей, суспільства.

Духовне становлення молоді передбачає тільки розвиток високогуманної, вільної та відповідальної особистості, а насамперед формування у неї системи самоусвідомлених духовних цінностей. Саме ієрархія духовних цінностей і смислів не дозволяє людині, з одного боку, розчинитися в емпіричному бутті, втратити свою особистісну сутність у гонитві за матеріальним добробутом, задоволенням Еґо-потреб, а з іншого – дає можливість їй існувати і вільно, свідомо, цілеспрямовано діяти, зважаючи на духовно-моральні ідеали. Відтак сфера духовних цінностей охоплює людяність, милосердя, справедливість, чесність, доброзичливість, толерантність, любов до ближнього, тобто «сенс вищих моральних категорій» [1, с.196].

На переконання академіка І.Беха, шлях до самоусвідомлення особистістю духовних цінностей вимагає у неї складної внутрішньої роботи стосовно когнітивно-емоційного оцінювання свого життя і діяльності. Тому метою сучасної освіти має стати «моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних вартостей» [1, с.197].

Стратегія оновлення системи вітчизняної вищої освіти спрямовано на те, що кожна молода людина повинна усвідомити цінність власного духовного життя як для себе, так і для інших, суспільства, прагнути сповна оволодіти культурно-духовними надбаннями як регуляторами своєї поведінки. Водночас у практичній площині означений процес зазнає значних труднощів. Ситуація ускладнюється в осередку ВНЗ, де складова навчальних дисциплін гуманітарного і соціально-економічного циклу становить незначний відсоток. При цьому вивчення виховного досвіду означених закладів доводить, що педагоги зазнають значних труднощів у розв'язанні завдань, пов'язаних з удосконаленням духовної сфери особистості студента.

Формулювання цілей статті... Мету дослідження вбачаємо у визначенні провідних чинників ефективності виховання духовних цінностей студентів, що здобувають освіту негуманітарного профілю.

Виклад основного матеріалу... Організація виховного процесу у вищих навчальних закладах має сприяти вихованню у студентів високої культури поведінки, формуванню смаків, розумінню творів мистецтва, розвитку здібностей і талантів тощо. На сьогодні активізувалася робота, спрямована на розвиток студентського самоврядування у різноманітних формах, яка захищатиме права й інтереси студентів, сприятиме виробленню у них навичок демократичного, організаційного управління.

Зауважимо, що поняття «виховання духовних цінностей особистості студента» інтерпретуємо як ціннісне явище, що має фундаментально-філософське підґрунтя, особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність).

Аналіз виховних програм, навчальних планів та програм професійних дисциплін засвідчує, що їх конструювання на теоретичному рівні здійснюється з урахуванням раціонального розподілу часу, можливостей студента до прийняття обсягу навчального матеріалу. Ця тенденція викликана потребами в постійному удосконаленні якості освіти, швидкій зміні технологій. Слід зауважити, що у програмах циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін для негуманітарних спеціальностей (наприклад таких напрямів, як «Машинобудування», «ІТ-технології», «Маркетинг»)

значна кількість дисциплін, на які відведено недостатній обсяг аудиторних годин, лише нагромаджує поверхові знання і перевантажує студентів (особливо це впливає на когнітивну сферу особистості). Такий висновок збігається з висловом С.Гончаренко про те, що сучасна освіта – є переданням знань, умінь, технік, технологій, вироблених стандартів дії і поведінки, але знань мертвих, оскільки живе знання передати не можна, адже воно досягається самою людиною, коли вона намагається зрозуміти, пережити, вперше побачити все по-своєму [2, с.10–11].

Отже, наслідки конструювання змісту навчальних курсів циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін є згубними для особистісного зростання студентства, адже засвоєння завеликого обсягу навчального матеріалу не надає можливості зануритися у власний світ, не дає організувати таке життя, недостатньо духовних потреб особистості, не надає можливості прилучитися до духовного багатства українського народу. Саме цим ми можемо пояснити загальну картину, яка, на перший погляд, демонструє відсутність логіки в оцінюванні впливу дисциплін «Етика і естетика», «Філософія», «Культурологія», зміст яких прямо чи опосередковано має бути спрямованим на виховання духовних цінностей особистості.

Спираючись на виявлені недоліки, можна стверджувати, що невизначеність мети, неузгодженість програм у професійній підготовці майбутнього фахівця є певним гальмом на шляху розвитку українського суспільства, оскільки забезпечення єдності підходів до виховання можна здійснити лише в тому разі, коли мета виховання постає у вигляді конкретного і багатостороннього опису бажаного результату, на який має бути спрямований процес виховання особистості з усталеною системою духовних цінностей.

Важливим для нашого дослідження є встановлення місця і ролі позааудиторної роботи у вихованні майбутніх фахівців. Так, позааудиторну виховну роботу у вищому навчальному закладі зазвичай проводять активні студенти, представники органів студентського самоврядування, викладачі та науково-педагогічні працівники. Позааудиторна робота надає змогу використовувати різноманітні форми, що забезпечують удосконалення виховної роботи загалом та особливо процесу виховання духовних цінностей. При цьому на особливу увагу заслуговують:

1) різноманітність форм виховної роботи (соціальних акцій, вуличної роботи, флеш-мобів та ін.) та тих, що відображають специфіку професійної діяльності студентів;

2) удосконалення сукупності спеціальних знань та умінь студентів у процесі залучення їх до активної позааудиторної роботи, забезпечення формування готовності до самовдосконалення, рефлексії морального досвіду тощо;

3) використання альтернативних (авторських) методик та технологій у вихованні духовних цінностей студентів.

З-поміж основних виховних справ, що використовуються у позааудиторній роботі, перевагу надаємо наступним:

- бесіди та лекції на морально-етичні теми,
- екскурсії до історичних пам'яток України;
- вечори і зустрічі з творчими особистостями, волонтерами, провідними науковцями;
- святкування ювілею видатних діячів науки і мистецтва, що мають слугувати прикладами моральної поведінки;
- участь у історичних театральних виставах;
- ознайомлення з звичаями, традиціями і побутом українського народу.

Одним із головних учасників виховного процесу є куратор академічної групи, на якого покладена ціла низка відповідальної роботи – формування активу академічної групи, проведення індивідуальної та групової організаційно-виховної та культурно-освітньої роботи, встановлення зв'язку з батьками студентів, здійснення педагогічного контролю за навчальним процесом тощо.

Попри визначені організаційні обов'язки куратора, окреслені основні функції, способи її реалізації, питання мотивації відповідальності за підготовку не лише спеціаліста високої кваліфікації, а й людини високої духовної культури досі залишаються відкритими.

Розглядаючи мотивацію педагогів, що актуалізується як установка на певний вид поведінки, зазначимо, що саме особистісна участь кураторів та викладачів у розв'язанні проблем виховання духовних цінностей студентів має постати критерієм відповідності моральної діяльності, вчинку та моральних настанов. Але на сьогоднішній день куратори не завжди усвідомлюють значущість особистісної мотивації для виховного процесу студентської молоді, не володіють основами менеджменту у виховному процесі, не надають значення певним вчинкам тощо.

Зауважимо, що у нашому дослідженні ми розрізняємо процес управління науково-педагогічними працівниками та студентами із процесом управління вихованням морально-етичної культури. Розбіжність між цими процесами зумовлені визнанням духовної культури та її фундаментальної основи як нематеріальної культурної спадщини України, яка, згідно з загальними положеннями Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини набуває

особливої цінності [3]. Отже, процес виховання духовних цінностей у майбутніх фахівців має реалізовуватися через освітні, інформаційні програми та програми підвищення обізнаності студентської молоді щодо сутності духовної культури; запровадження конкретних виховних програм.

Водночас слід зважати на специфіку процесу виховання, що підпорядковується певним закономірностям. Ця специфіка полягає в особливостях створення, збереження та передання духовної культури студентській молоді, результатах праці педагогічних працівників, рівні вихованості та розвитку студентів,

Одним з провідних чинників процесу виховання виступає дбайливе й уважне ставлення педагога до мови, розширення кола його знань із риторичної спадщини давнього світу й ознайомлення з досягненнями світової та вітчизняної думки, що були традиційними протягом тисячоліть, допоможе поліпшити процес комунікації, адже й досі різні аспекти вдосконалення комунікації та міжособистісної взаємодії у педагогічній діяльності викладача залишаються гострою проблемою.

У процесі вдосконалення виховної роботи ВНЗ найбільшим змінам підлягають організаційно-методичні фактори за рахунок введення спецкурсів і вдосконалення змісту навчальних дисциплін шляхом дидактичної обробки навчального матеріалу, вибору форм і методів виховної діяльності, зміщення акцентів у керівництві моральним вихованням студентів до співробітництва з ними, застосування не лише методів контролю й оцінювання виховного процесу, результатів їх моральної діяльності з боку викладачів, а й методів самоконтролю і взаємоконтролю студентів, оцінювання експертами.

Також зазначимо, що робота кураторів зі студентами має охоплювати комплекс різноманітних виховних справ, спрямованих на поглиблення й удосконалення теоретичної та практичної підготовки фахівців у сфері майбутньої професійної діяльності. Вважаємо, що до основних напрямів такої роботи належать:

- організація науково-практичних конференцій, концертів, масових вистав;
- участь у соціальних акціях та аналіз їх проведення;
- робота з нормативними документами, першоджерелами, навчальними та навчально-методичними посібниками, підручниками, додатковою літературою, електронними версіями підручників і користування спеціальними сайтами мережі Інтернет;
- удосконалення практичних навичок професійної діяльності (бесіди, діалоги, дискусії, лекції та семінарські заняття з аналізом конкретних виробничих ситуацій, ситуацій морального вибору, тренінгами моральної дії та вчинків тощо);
- пошукова, науково-дослідна діяльність.

У процесі добору завдань для самостійної роботи викладачам вищого навчального закладу необхідно враховувати основні аспекти: дослідницький, творчий і проблемний характер запитань, їх різноманітність за змістом і формою; професійна спрямованість і відповідність специфіці майбутньої спеціалізації професійної діяльності студентів; відповідність завдань індивідуальним можливостям студентів і реальним умовам для їх виконання.

Наприклад, уміння побудувати стратегію процесу самовиховання передбачає безпосередню роботу в декілька етапів. По-перше, студент має від початку з'ясувати, які духовні цінності він бажає розвинути. Насамперед необхідно виділити ключовий фактор, який зможе допомогти у її набутті, а все інше – факти, докази, наявні приклади самовиховання особистості – лише підсилюють мотивацію до досягнення бажаної цінності. Побудова стратегії саморозвитку – це не бажання, яке час від часу виникає з почуття провини; це певна технологія, яка включає розробку етапів, вибір важливих елементів і практична реалізація, без чого робота над самовихованням набуває несистематичності та поверховості. Отже, стратегія самовиховання передбачає виявлення основних її напрямів, а вже потім вибудовується спеціалізована тактика, завдяки чому реалізуються відповідні принципи духовного розвитку, добираються відповідні способи та прийоми самовиховання.

Дослідницькі пошуки засвідчили полярні тенденції історичних, соціальних, політичних процесів, у контексті яких існує вища освіта, суперечності між вимогами професійної підготовки та кінцевим результатом – готовністю до професійної діяльності; між структурною зумовленістю викладання й творчістю викладача, індивідуалізацією й стандартизацією у підходах до виховання, різниця між духовними ідеалами та сучасною реальністю, дистанція між викладачами та студентами та ін.

Існування внутрішньої напруги між учасниками виховного процесу проявляється у різних ситуаціях: при визначенні загального рівня вихованості студентів окремих спеціальностей, у їх порівнянні зі студентами інших спеціальностей, при спробах упровадження інноваційних форм виховної роботи тощо. Така боротьба протилежностей у діяльності викладача має творчий характер,

оскільки спричиняє прагнення до більш ефективних змін у роботі викладачів і кураторів. Проте ставлення викладача до змін у виховній діяльності може набути різного характеру. Вважаємо, що це залежить від ступеня попередньої готовності до змін, яка формується через досвід виховної роботи у вищих навчальних закладах, які значно відрізняються від інших закладів освіти.

Здійснення дослідження дозволяє дійти висновку про те, що найбільшим змінам мають підлягати організаційно-методичні чинники за рахунок вдосконалення змісту навчальних дисциплін шляхом дидактичної обробки навчального матеріалу, вибору форм і методів виховної діяльності, зміщення акцентів у вихованні студентів, застосування не лише методів контролю й оцінювання виховного процесу, результатів їх діяльності з боку викладачів, а й методів самоконтролю і взаємоконтролю.

Отже, за допомогою організації процесу виховання духовних цінностей майбутні фахівці мають отримувати ті знання, уміння і навички, які забезпечують досягнення мети через відповідні завдання, що передбачають прилучення до духовної культури українського народу.

Подальшого вивчення потребують теоретико-методологічні засади, що правитимуть за підґрунтя моделі процесу виховання духовних цінностей в осередку вищої школи й розробка спеціальних методик, за допомогою яких здійснюватиметься перевірка її ефективності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – 344 с.
2. Гончаренко С. У. Наука і навчальний предмет / С. У. Гончаренко // Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – Вип. 66, ч. 1. – С. 3–11.
3. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (набрання чинності для України: 27.08.2008). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&user=0788>.
4. Кузь В. Г. Освіта і школа ХХІ століття / В. Г. Кузь // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 143–150.
5. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание : [моногр.] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Академия, 2002. – 326 с.
6. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська // Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості : зб. наук. статей / за заг. ред. В. М. Оржеховської. – К., 2002. – Ч. I. – С. 9–10.
7. Савчин М. В. Духовний потенціал людини / М. В. Савчин ; ред. : О. Пілько. – Івано-Франківськ : Плай ; вид-во Прикарп. ун-ту, 2001. – 204 с.

References:

1. Bekh I. D. *Vykhovannia osobystosti*, Kyiv, Lybidj, 2003, book 2, 344 p.
2. Honcharenko S. U. *Nauka i navchalnyi predmet*, *Naukovi zapysky*, Kirovohrad, RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2006, Vol. 66, ch. 1, pp. 3–11.
3. *Konventsia pro ohoronu nematerialnoi kulturnoi spadshhyny (nabrannia chynnosti dlia Ukrainy: 27.08.2008)* [electronic resource], mode of access : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&user=0788>
4. Kuz V. H. *Osvita i shkola XXI stolittia*, *Pedahohika i psyholohiia*, 1999, № 1, pp. 143–150.
5. Rubynshtein S. L. *Bytie i soznanie : monohrafiia*, Moscow, Akademiia, 2002, 326 p.
6. Sukhomlynska O. V. *Kontseptualni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh moralnykh tsinnosti, Tsinnosti khrystyianskoi kultury yak faktor moralno-etychnoho formuvannia osobystosti*, Kyiv, 2002, ch. I, pp. 9–10.
7. Savchyn M. V. *Dukhovnyi potentsial liudyny*, Ivano-Frankivsjk, Plai, 2001, 204 p.

Summary

Violetta Lappo

Problems and Prospects of Improving the Education of the Spiritual Values of Students under the Conditions of Higher Educational Establishment (HEE) of Non-Humanitarian Profile

The article deals with the problems of teaching spiritual values to students, obtaining the profession of non-humanitarian profile. On the basis of theoretical and structural analysis, the concept «spiritual values education student's personality» has been determined. This concept has fundamental-philosophical foundation, special functional features (regularity, resultiveness, dynamism, complexity, consistency), and through various forms, methods and means it realizes educational influence on emotions, world outlook, way and quality of life, values, readiness for self-perfection of both, the individual and the society. It is cleared out that the purpose of teaching spiritual values of students is in the training of specialists capable to think ethically, to exercise moral choice, to make moral decisions, ready for active work on spiritual self-improvement. It is determined that the task of educating the spiritual values of students, regardless of specialty and directions of training involves: improving the culture of ethical thinking, providing positive motivation for self-improvement; inclusion in the process of interaction with the environment for the formation of the ability to display feelings of deep hearty affection, implementation of the moral act.

The article explains the thesis about the necessity of creation of special educational programs, aimed at improving the process of formation of spiritually-valuable sphere of the personality of the student.

Key words: *spiritual values, professional training, courses in humanities, educational work of HEE, forms of education organization, methods of education, spiritual self-improvement.*

Дата надходження статті: «29» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «23» квітня 2015 р.